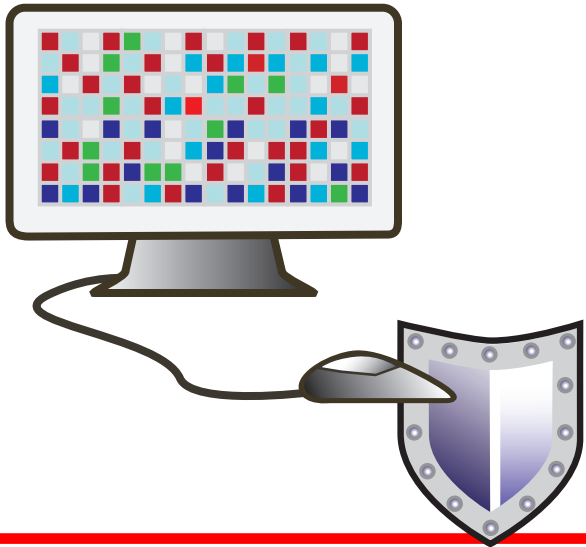

የኮምፕዩተር ጥንቃቄ፤ የሁሉም ሰው ሥራ ነው

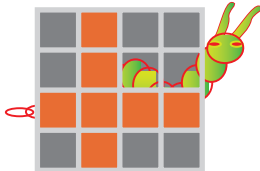
ኮምፒዩተርና አንተርነት በወንጀለኞች በጣም ይጠቀሱ። መከላከያ ካልተሰጠላቸው ሌሎች ኮምፒዩተርዎችን ወረው የክረዲት ካርድ ቁጥር፤ የባንክ አካውንት መረጃዎንና ሌሎችን የግል መረጃዎችን ሊሰርቁ ይችላሉ።

የኮምፕዩተር ተጠቃሚዎች በሙሉ ሴኩርትዎቻቸውን ለማጠናከርና በኮምፒዩተር ላይ የሚደርሰውን ጉዳት ለመቀነስ እርምጃዎች መውሰድ አለባቸው። የኮምፕዩተር ጥንቃቄ ለመጠበቅ ሰዎች በብዛት የሚጠቀሙባቸው ምክርቶች የሚከተሉት ናቸው፤

ቫይረሶችና ውርሞች፤

የኮምፕዩተር “ቫይረስ” ኮምፕዩተር ላይ ባሉ ፕሮግራሞች ላይ በመለጠፍ፤ ፕሮግራሞችን፤ መረጃዎችንና የኮምፕዩተርን ቁሳ ቁሳ (ሃርድ ዌር) ይጎዳል። የኮምፕዩተር “ዎርም” ተመሳሳይ ነገር ያድርጋል፤ እንዲሁም ራሱን ያራባል። ይህ ኮምፕዩተርን ይጎዳል ፤ እንደሁም ሌሎችን ይበክላል።

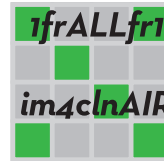

እርምጃ ይውሰዱ፤

ብዙ ገንዘብና ጊዜ የማያስወጣዎት ፤ አሁኑኑ ሊያደርጉ የሚችሉት ነገሮች የሚከተሉት ናቸው። አንዳንዶቹ ልምድን መቀየርን ብቻ ነው የሚፈልጉት።

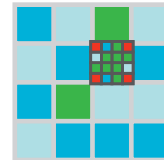
ፓስ ዎርዶች፤

የባንክ አካውንቶችን፤ ደክመንቶችን እና መለያ መረጃዎችን፤ ለመጠበቅ ፓስዎርዶች ይጠቅማሉ።

ኮምፕዩተርዎን ከወራሪዎች (“ሃክሮች”) እንድሁም ፓስዎርድዎን ለማወቅ ከምፈልጉ ሰዎች ለመጠበቅ መላው ፊደሎችን፤ ቁጥሮችና ልዩ ፊደሎችን (ካራክተርስ) እየተሳተፉ መጠቀም ነው (ለምሳሌ፤ @፣ #፣ \$፣ %)። ከሁሉም በላይ፤ ፓስዎርድዎን በፍጹም ለሌላ ሰው እንዳይሰጡ። የፓስዎርድዎን መረጃ፤ በተጠበቀ ቦታ ያስቀምጡ፤ ቦታውንም በየጊዜው ይቀያይሩ።

መጠገኛዎች (ፓችስ) እና እድሳቶች (አፕደትስ)፤

መጠገኛዎች (ፓችስ) ወይም እድሳቶች (አፕደትስ)፤ ያሉ የሶፍት ዌር ችግሮችን ለማስተካከል የሚጠቅሙ የኮምፕዩተር ፕሮግራሞች ናቸው። የሶፍት ዌር ካምፓንዎችን አዳዲስ ፓችችን በየጊዜው ያወጣሉ። የገዢትን ዕቃ አስመዝግበው ከሆነ ያሉ አፕደቶችን በዌብ ላይት ወይም እሜይል ያሳወቁታል።

አዳዲስ ፓችችን በየጊዜው መጨን በጣም አስፈላጊ ነው። ኮምፕዩተርዎ በራሱ ይህን በአውቶማቲክ እንዲያደርግ ማድረግ ይችላሉ። የኦፕሬትንግ ሲስተም ችግሮችን ወብ ብራውዘሮችንና ፀረ-ቫይረስ ፕሮግራሞችን፤ ለማስተካከል ያስፈልግ እንደሆነ ከሶፍት ወር ከሶፍት ወር ካምፓንዎች ያረጋግጣል።

ፋየር ዎልስ እና የቫይረስ/ሲፓይ ዌር መከላከያ ሶፍት

ፋየር ዎልሶች በተያያዙ ኮምፕዩተር ሲስተሞች መሃል መረጃዎች እንዳይንቀሳቀሱ የሚያገድ ማጣሪያ ሲስተም ነው። የግል መረጃዎች ወደውጭ ሰርገው እንዳይወጡ ያደርጋል፤ እንዲሁም አላስፈላጊ ፕሮግራሞች ወደ ውስጥ እንዳይገቡ ያገዳል።

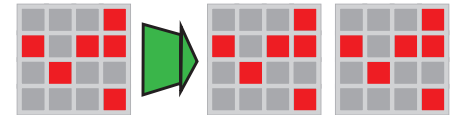
የቫይረስ መከላከያ ሶፍት ዌር ወይም ፀረ-ቫይረስ ሶፍት ዌር፤ አጥፊ ሶፍት ወሮችን፤ ይለያል፤ ጉዳት እንዳያደርሱ ከጥቅም ውጭ (ንውትራላይዝ) ያደርጋቸዋል፤ ወይም ያጠፋቸዋል።

ኮምፕዩተርዎን በየጊዜው ሰካን በማድረግ፤ እነዚህን ፕሮግራሞች፤ “ያፀዳል” ወይም ቫይረሱን “ ድስኢንፊክት” ያደርጋል፤ “ኳራንትን” ያደርጋቸዋል፤ ወይም “ይደመሥላቸዋል”

በዌብ ብራውዘርው ሴትንግ ውስጥ፤ የሴኩሪቲ ሴትንግዎን በማጥበቅ ብቅ ብቅ የሚሉ አይቶችን ማገድ ይችላሉ።

ነፃ ለመጠቀም ቀላል የሆኑ ፋየር ዎልሶችን እና ፀረ-ቫይረስ ሶፍት ፕሮግራሞች አሉ። አንዳይን ላይ “firewall software” ወይም “anti-virus programs.” በማለት ሊፈለግባቸው ይችላሉ።

ኮፒዎችን ማድረግ፤

የልደት ሴርተፊኬትን እና ፓስዎርድዎን ኮፒ አድረጎ እንደማስቀመጥ ሁሉ፤ በኮምፕዩተር ላይ ያሉ ፋይሎችንና ደክመቶችን ኮፒ አድርጎ ማስቀመጥ በጣም አስፈላጊ ነው። ደክመቶችን እና ፋይሎችን በዲስክ፤ ዩ ኤስ ቢ ታምብ ዲራይቭ፤ ዌብ ስቶሪጅ እንዲሁም ሌላ ማከማቻ ላይ ኮፒ አድርጎ በማስቀመጥ መጠበቅ ይቻላል። ይህን በየጊዜው ያደርጉ።

ዝርዝር፤

የቤት ውስጥ ኮምፕዩተር ተጠቃሚዎች ኮምፕዩተራቸውን ለመጠበቅ ሊወስዱ የሚችሏቸውን እርምጃዎች የሚገልፅ ዝርዝር ይሄው ላቸዋል። ይህ የተገኘው ኮምፕዩተር ኢመርጂንሲ ራዲኒስ ቲም (CERT) ኮኦርድኒንግ ሴንተር ነው። የበለጠ ዝርዝር ከዚህ ያገኛሉ፤ www.cert.org/tech_tips/home_networks.html.

- የቫይረስ መከላከያ ሶፍት ዌር ይጠቀሙ።
- ፋየር ዎል ይጠቀሙ።
- የማያውቁትን ኢመል አታችመንቶች አይክፈቱ።
- ካማይታወቅ ምንጭ የመጡ ፕሮግራሞችን አይጠቀሙ።
- የማይታወቁ የፋይል ሥም ኤክስተንሽኖችን ከሥራ ውጭ (ዲስብል) ያደርጉ።
- ሁሉን አጥፊ ስኬቶች (ኦፕሬትንግ ሲስተምን ጨምሮ) በየጊዜው ያድሱ።
- በማይጠቀሙበት ጊዜ ኮምፕዩተርዎን ያጥፋ፤ ወይም ከአንተርነት ላይ ይንቅሉት።

ስለላዮችና የማይፈለጉ አድቫቶች:

ግንም ሰው ምስጥሩን መጠበቅ ይፈልጋል። የሚያሳዝነው፤ ሰላይ ሶፍት ወሮች (“ሰጋይ ዌር”) እና የአድቫቶቻቸውን ፕሮግራሞች (“አድ ዌር”) ያልፈቃድዎ ኮምፕዩተርዎ ላይ ሊገባ ይችላል።

አንዳንድ ዌብ ሳይቶችን በመጎብኘት፤ አንዳንድ ሊገኩትን ክልክ በማድረግ፤ ከእንተርኔት ፋይሎችን ዳውን ሎድ በማድረግ ወይም በአሜሪካ መልዕክቶች ውስጥ የሚገኙ አታችመንቶችን በመክፈት፤ ሳያውቁ እነዚህን ፕሮግራሞች ኮምፕዩተርዎ ላይ ሊጭኑ ይችላሉ።

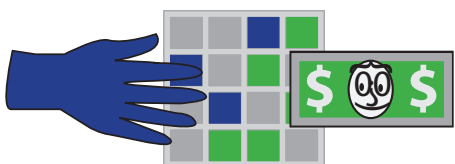
ሰጋይ ዌርች የግል መረጃችንን በመሰብሰብ ወደ ወንጀለኞች ይልካል። አድወር፤ ያልተፈለጉ አድቶችን በማሳየት ብቅ ብቅ ያደርጋሉ ወይም በኮምፕዩተርዎ ስክርን ላይ የአድ ባር ይፈጥራል።

ገንዘብዎን ለመስረቅ የተወጠኑ አንዳንድ ኢሜይሎችን እና መላዎች፤

ለጃንክ አሜሎች መልስ አይስጡ- ያጥፉት! ከሚያውቁት እና ከሚያምኑት ሰው የሚመጡ አሜይሎችንና ልንኮችን ብቻ ይክፈቱ ወይም ክልክ ያድርጉ።

“ሰጋም” ያልጠየቁት ጃንክ ኢሜል ነው። መልስ አይስጡ- ያጥፉት።

“ፍሽንግ” ሰጋሞችና ብቅ ብቅ የሚሉ መልዕክቶችን በመጠቀም ፤ በማታለል፤ የግል መረጃዎን፤ ሶሻል ሴኩሪቲ ቁጥርዎንና ፓስ ዎርድዎችዎን እንዲሰጡ ይሞክራል። “ፍሽሮች” ኢሜይሎችዎንና ዌብ ሳይታችዎን፤ ከባንኮችና የታመኑ ድርጅቶች ጋር ያመሰሰላሉ። በማታለል፤ የአካውንት ቁጥሮችዎንና ፓስ ዎርድዎችዎን እንዲሰጡ ይሞክራሉ። መልስ አይስጡ ወይም የግል መረጃዎችዎን የሚጠይቁትዎን ሊገኩት ክልክ አያድርጉ። ያጥፉት!

እንዲሁም፤ የሲያትል አንገገገግ ሴኩሪቲ ዌብ ሳይትን ይጎብኙ፤ www.seattle.gov/informationsecurity.

በተለያዩ ቋንቋዎች መረጃ ለማግኘት ፤ የማይክሮሶፍት ሴኩሪቲ ሳይት ይጎብኙ። እዚህ ላይ ይጎብኙ። <http://www.microsoft.com/protect> ። ከዚያ “worldwide sites” በመንካት ቋንቋዎን ይምረጡ።

እርዳታ ያግኙ፤

የዚህ መረጃ ኮፒ (206) 233-7877 በመደወል፤ ወይም ለ PO Box 94709, Seattle, WA, 98124-4709 በመጻፍ ሊገኝ ይችላሉ።

የሰፈርዎ የህዝብ መጻሕፍት ቤት እና የኮሙኒቲ ተክኖሎጂ ማዕከሎች፤ ጥሩ የመረጃ ምንጮች ናቸው። ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት፤ www.seattle.gov/tech/techmap ይመልከቱ።

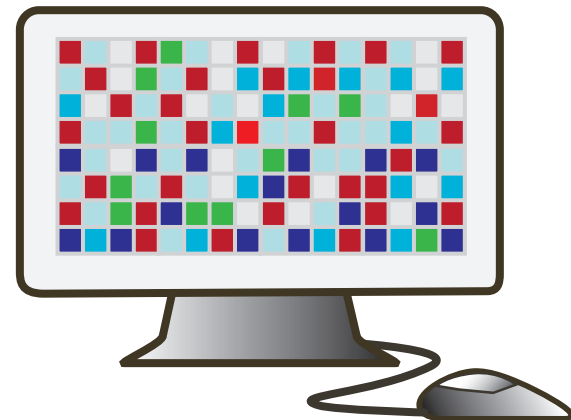
ከኮምፕዩተር ተክንካል ዕርዳታ ካምፓኒዎችና ኦንላይን መድረኮችም ዕርዳታ ሊያገኙ ይችላሉ። የኮንሰደመር ርጋታዎች፤ የኮምፕዩተር መፅሄቶች፤ የኮምፕዩተር ሱቆች፤ የኮምፕዩተር አምራቾች፤ እና የሶፍት ዌር ካምፓንዎችም ጠቃሚ መርጃዎችን ሊሰጡ ይችላሉ።

ይህ መጣጥፍ የተዘጋጀው፤ በሲያትል ከተማ የኢንፎርመሽን ተክኖሎጂ ዲፓርትመንት፤ የኮሙኒቲ ተክኖሎጂ ፕሮግራምና የኢንፎርመሽን ተክኖሎጂ ጽ/ቤት፤ ነው። www.seattle.gov/tech www.seattle.gov/informationsecurity

ይህ መረጃ የተሰጠው ለህዝብ ትምርትና ግንዛ ነው። ትክክለኛ መረጃ ለማድረግ ጥረት ብናደርግም፤ ሁሉም መረጃ ትክክል ለመሆኑ ማስተማመኛ ልንሰጥ አንችልም። ለሚፈጠሩ ስህተቶች እና ሳይቀርቡ ለቀሩ መረጃዎች ሃላፊነት አንወስድም።

በራስዎ ተጨማሪ ጥናት እንዲያደርሱ እና የታመኑ የኮምፕዩተር ሴኩሪቲ ባለሙያዎችን እንዲያነጋግሩ እናበረታታዎታለን።

ኮምፕዩተርዎ ከአደጋ ተጠብቋል?

ራስዎንና ኮምፕዩተርዎን ከአደጋ ለመጠበቅ የሚረዱ አንዳንድ ምክሮች: